

**ТРИЗУБІК - REVUE HEBDOMADAIRE - TRIZUBEN
UKRAINIENNE**

Число 7 (365) рік вид. ІХ. 12 лютого 1933 р. Ціна 2 ₴р. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 12 лютого 1933 р.

Наші інженери, яким доля судила перебувати на еміграції в Польщі, скромно й тихо щойно відбули 5-й з'їзд своєї організації, — Спілки Інженерів та Техників Українців-Емігрантів у Польщі, — звіт з якого вміщено було в попередньому числі «Тризуба». Спокійно, в діловій атмосфері пройшов цей з'їзд однієї з організацій нашої технічної інтелігенції на еміграції, яка вступила в шестий рік свого існування.

Тільки зовсім однедавня маємо ми наші інженерські організації. До тих наших старших інженерів, що вийшли на еміграцію, з часом приєдналися нові, молоді, — що здобули свою освіту вже закордоном, в різних європейських школах та в Українській Господарській Академії, — і по різних країнах нашого перебування на чужині почали засновуватися організації українських інженерів та техніків, які пізніше, в 1930 році, об'єдналися в Союз Організацій Інженерів Українців на Еміграції.

Давніше, особливо підчас недавно минулого періоду нашої визвольної боротьби, ми так дошкульно відчували брак організованих українських технічних сил, коли для успішного ведення боротьби нам потрібна була не лише озброєна військова сила й кадри старшини для неї, але тако-ж організовані кадри у к р а ї н с ь к о ї старшини великої української армії праці — для опановання технічною й господарською базою нашого краю. Бо-ж тільки тоді народ може успішно закінчити боротьбу за свою незалежність, коли він цю базу твердо посідає в своїх руках.

Усунути цю недостачу, цю прогалину в нашому організаційному житті і ставлять собі за завдання наші технічні організації.

Слід побажати тому цим нашим технічним організаціям на еміграції, а зокрема Спілці Інженерів та Техників Українців-Емігрантів у Польщі, яка оце закінчила 5-й рік свого існування, — дальшого успішного розвитку й належної підготовки до праці на рідному ґрунті у визволеній Україні, коли треба буде — після того, як можна буде відкласти на бік зброю — енергійно взятися за її господарче відбудовання по тій руїні, яку заподіяла нашому краю окупантська большевицька влада.

П'ятирічка і ліси України

I.

Ми вже мали можливість на сторінках цього часопису *) зупинитися на тих процесах виснаження українських лісів та обезліснення України, що відбувалися перед війною 1914-18 рр. та за часів революції і протягом перших років чинности большевицької окупаційної влади.

За царської влади тільки року 1888, з виданням лісоохоронного закону, було до де-якої міри затримано стихію нищення українських лісів та було покладено перші основи господарського ладу в приватних лісах. По-за тим, ніякої особливої уваги на особливості лісового господарства України, що серед інших областей Російської імперії відзначалася характерними лісорослинними умовами, не було звернено: ті самі законні вимоги що-до дозволу розкорчування лісових площ, ті самі норми обмежень користування з лісу.

В літі 1923 р. комісаріят земельних справ харківського большевицького уряду, що до його компетенції ліси України тоді належали, розпочав обмежування лісового фонду. Наслідком цього лісові ґрунти остаточно було поділено між державою і селянством (невелику частину було приділено ще ріжним установам). Ріжнومانітні дані що-до лісового фонду УССР не дозволяють нам подати точної цифри площі лісів України на початку большевицького урядування. У звіті «Украинского экономического совета» **) за 1921 р. площу лісів України на кінець 1920 року (по умові з Польщею) визначено в 3.464.453 дес., що складає 3.786.254 гектарів. Статистичний справочник «Україна» (Харків, 1925) площу лісів та кущів на рр. 1917-1922 р. визначає в 3.564.600 га (ст. 97). Але Колісників ***) в 1926 р. визначає лісовий фонд України в 4.455.819 га. Ця площа повстала в наслідок переведеного обмежування лісових земель, причім частину цих земель, а саме 711.274 га, було призначено до передачі в земельне ко-

---

*) «Обезліснення України», — «Тризуб», 1926, ч. 20 і 24; «Руйнація лісової господарки України», — «Тризуб», 1927, ч. 46 і 47.

**) Народное хозяйство Украины в 1921 г., Харьков, 1922, ст. 73.

***) Колісників О., проф., Завдання лісового господарства України на 1926-27 рік, «Лісовод України», 1926, вересень, ст. 33.

р и с т у в а н н я головно селянству, з виключенням їх з державного лісового фонду. На підставі цих праць в лісовім користуванні залишено 3.744.545 га (площу, близьку до вказаної для 1921 року), а з того в розпорядженні державнім 2.590.487 га. Ш у с т о в *) на той же час подає трохи менші числа, а саме: площу всіх лісів в 3.911.389 дес. (4.263.426 га), а площу державних лісів в 2.264.768 дес. (2.468.597 га).

Зрештою, останні дані перед п'ятирічкою, себ-то перед 1929 р., подано в «Матеріялах до побудовання п'ятирічного плану»**): весь лісовий фонд визначено в 3.642.550 га, лісопридатну площу цього фонду в 3.269.483 га, з чого вкрито лісом тільки 2.600.742 га.

З усіх наведених цифр тяжко робити висновки про динаміку лісової площі на Україні від 1921 до 1928 р., бо в ріжний час до земель лісового фонду могли зараховувати різні площі: як укриті лісом, так і не заліснені, а між останніми як непоновлені зруби, так і ріжні земельні невжитки. Наші власні розрахунки про приблизний первісний лісовий фонд УССР, зроблені на підставі даних петроградського лісового департаменту за 1913 р. в пристосованні до кордонів УССР, дозволяють уважати цей фонд в розмірі коло 3.600.000 га, себ-то в тім самім розмірі, що подається і на 1929 рік. Але фактично заліснена площа в році 1913 не могла бути такою незначною, як то подається для 1929 року (2.600.000 га), бо це означало б, що коло 28 відс. площі не вкрито лісом, чого в дійсності не було. Таке значне зменшення залісненої площі на рік 1929 треба вважати наслідком розкорчовок, зпущуючих рубанок та відчислень од лісового фонду лісових земель, — з одного боку, і дораховань до нього ґрунтів не лісових, — з другого боку.

Отже, на початку п'ятирічки було 3,6 міл. га лісового фонду, а з них тільки 2,6 міл. га лісу.

З таким лісовим активом совітська влада мала планово господарювати. Але, в дійсності цей актив у значній своїй частині був пасивний. Існувала «ціла низка лісових дач», що були «заказниками, та що в них головного користування на найближче десятиріччя, і, навіть, двадцятиріччя, не припущено через відсутність стиглих і підстиглих насаджень» (деревостанів), говорить Ш у с т о в . Ця площа становить коло 585.085 дес. (637.743 га) або 26 відс. площі лісів державного лісового господарства, площа лісових дач експлоатаційного значіння, себ-то тих, що в них має місце головне користування, дорівнюється лише 74 відс. або 1.679.683 дес. (1.830.854 га). На загальну виснаженість українських лісів вказував і проф. К о л і с н и к і в :***) «608.889 дес. ми маємо невідновлених рубанок за старих часів і таких же 113.797 дес. чагарнику, заїженого худобою, а разом 722.686 дес. лісової площі. Ця площа лежить непродукційно і на ній ми втрачаємо

*) Шустов В., проф., Лісова сировинна база України на 1926-27 р., «Лісовод України», 1926, вересень, ст. 94-97.

***) Шляхи й темпи розвитку народного господарства УСРР, Харків, 1929.

****) Колісників О., Лісова справа в народньому господарстві і шляхи її відродження на Україні. «Земельник», 1924, листопад, Харків.

можливий приріст деревини на суму біля 5-6 мільйонів карбованців щорічно... Самовільними рубками дуже розріджено посадки» (деревостани).

Матеріальна продукційність лісового господарства виявляється в прирості деревної маси, а цей останній залежить од розміру вкритої лісом площі та від складу і стану лісу. Цю продукційність визначають пересічним щорічним приростом деревної маси на 1 га лісової площі. Цей приріст в лісах осередково-європейських країн порівнюється приблизно 3 куб. м. на 1 га щорічно. У Німеччині, де лісове господарство поставлено добре, цей приріст перевищує 4 куб. м., а в державних лісах навіть 5 куб. м.

Вже вище наведені характеристики стану українських лісів дають підстави передбачати низький приріст їх. І, дійсно, докладні обрахунки цього приросту в державних лісах, зроблені проф. Марченком на підставі відомостей про лісовий фонд України в кінці 1923 року, не дозволяють рахувати цей приріст вище 2,2 куб. м. на 1 га вкритої лісом площі і приблизно 1,8 куб. м. на 1 га всієї лісопридатної площі, себ-то приблизно тільки 60 відс. пересічного приросту лісів осередково-європейських країн та тільки коло 45 відс. приросту німецьких лісів. Марченко вважає, що фактична продукційність українських лісів на 1923-24 рр. мала досягти 43 відс. їх нормальної продукційності *). Отже, ця остання мала б рівнятися 5 куб. м. з 1 га річно. Таким чином, 2,6 мільйонів га вкритої лісом площі, що їх має Україна нині, можуть річно продукувати $2,2 \times 2.600.000$, себ-то 5.720.000 куб. м. деревної маси, а кругло 5,5 мільйонів куб. м., замість можливих при нормальнім стані лісу 13 мільйонів куб. м.

II.

Такий невеликий розмір і невідрадний стан лісських площ та така низька продуктивність деревостанів мусили диктувати тій владі, що нині панує на Україні, цілу низку заходів: 1) в напрямі виправлення всіх попередніх помилок і недоглядів в лісовім господарстві, що виявилися ще до революції, головно, у зв'язку з шкідливою уніфікаційністю лісової політики на всіх — лісових і малолісних — частинах бувшої Росії, в цілому найбогатшої на ліс держави; 2) в напрямку компенсації лісовому господарству новозалісненими площами з ялових земель за ті лісові ґрунти, що їх було втрачено через революцію; 3) в напрямку зменшення користування з лісу в інтересах нагромадження в лісі належної кількості деревного запасу, що став би відповідною базою для наростання найбільшого можливого приросту, — взагалі, в напрямку поступового поширення лісових площ та культури лісу.

Що-ж, в дійсності, дало лісам України п л а н о в е господарство?

У цім відношенні треба відрізнити два періоди — до і після 1930 року. До кінця 1929 р. керування українськими лісами належало

---

*) Марченко Г., Задачи лесной политики на Украине, «Труды Госплана» УССР, кн. IV, Харьков, 1925.

Всеукраїнському Управлінню Лісами (ВУПЛ) при комісаріаті земельних справ у Харькові. А після того поступово було переведено цілу низку змін що-до органів керування *). 7. XII. 1929 р. утворюється у Москві об'єднаний земельний комісаріят ССРСР, якому доручається і догляд за провадженням лісового господарства, і 6. I. 1930 р. йому надається права безпосередніх зносин з місцевими органами; 15. II. 1930 р. йому передається Харьківський с.-г. інститут. 3. IX. 1930 р. видається важливу постанову про організацію лісової промисловости і лісового господарства ССРСР, на підставі якої постанови планування і регулювання всієї лісової справи обіймає Найвища Рада Народнього Господарства ССРСР; виняток становлять тільки ліси місцевого значіння та захистні, що залишаються в компетенції місцевих земельних комісаріатів. 31 липня 1931 р. видається постанову про поділ усіх лісів ССРСР на дві зони: 1) лісопромислової і 2) лісокультурного значіння; першу залишається в компетенції Ради Н. Господарства ССРСР, другу передається до НКЗ ССРСР; на основі §2 і 3 цієї постанови українське Полісся і півн. част. Правобережжя зараховуються до лісопромислової зони. Між іншими важливими точками цієї постанови звертає на себе увагу вимога, починаючи з року 1935, припинити у лісокультурній зоні такі рубанки, що перевищували 6 річний приріст; отже, у лісокультурній зоні до р. 1935, а у лісопромисловій зоні взагалі, розмір рубанок не обмежено нічим. Таким чином, цією постановою що-до розміру експлоатації поставлено, так мовити, на одну дошку ліси не тільки Полісся, але й частини Правобережжя поруч з північними лісами Московщини.

Зрештою, постановою московського центра від 5 січня 1932 р. утворено окремих комісаріят лісової промисловости ССРСР, в яким і зосереджено справи лісової промисловости, за де-якими винятками. В союзних республіках, отже і в УССР, цими справами мали відати окремі уповноважені з Москви.

Як наведені вище, так і інші постанови московського уряду досить яскраво ілюструють, як послідовно цей уряд перебірав до себе керівництво лісами совітського союзу, а між ними й України, а тако-ж як спочатку єдина лісова офіція рсзбилася по-між ріжними урядами та цілою низкою трестів, що їм було передано справи як експлоатації, так і культури лісу.

Лісового господаря на Україні не стало, і ліси мали виконувати для московської влади тільки службову ролю, без огляду на майбутнє самого лісового господарства, що базується на принципі постійности й рівномірности користування. І коли, з огляду на многолісність Московщини, надмірна експлоатація лісів, призначених задовольняти всі потреби індустрілізації і колективізації, незалежно від запасів деревна і лісового приросту, не могла значно виснажити величезні лісові запаси Московщини, то для України всі ці розпорядження могли мати тільки один і все той самий наслідок — дальше обезліснення.

---

*) Собрание законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства за 1929-1932.

В прикладенні цих московських розпоряджень до України виявилося те нехтування гармонійністю її господарського розвитку і та руйнація баз її самовистачальності та самостійності, що характеризують економічну політику большевицької влади в багатьох інших моментах.

Україна є ніщо інше, як частина «нашого радянського союзу», що «є власником величезних лісових масивів» *). І в цім, так багатім на ліси союзі, Україна, маючи 0,5 відс. лісів ССРСР, дала в році 1931 5,6 відс. деревної продукції. А протягом другої п'ятирічки, згідно з директивами Наркомлісу, в рахунок загального завдання всього союзу заготовити деревно в кількості 550 міл. куб. м., — на Україну припадає 53 міл. куб. м., себ-то майже 10 відс. (9,6 відс. **)

III.

Коли нині звернемося до лісгосподарської практики на Україні, то вона ілюструється такими фактами за два вказаних періоди.

У головній частині лісів України, себ-то в державних лісах, приблизна що-річна площа суцільних рубанок прирівнюється 16-18 тис. га, із запасом деревна коло 4 міл. куб. м., а пересічний приріст на 1 га вкритої лісом площі — 2,2 куб. м. що-річно. На підставі різних джерел (головно з «Українського Лісовода») подаємо відомості про розмір пересічного головного (фактичного чи передбаченого) користування з 1 га вкритої лісом площі в різні роки:

	Площа лісосіки га	Пересічне користування з 1 га вкритої лісом площі
1922/23	— 28.000	— 2,0 куб. м. (***)
1923/24	— 18.356	— 1,3 —» — (***)
1924/25	— 18.978	— 1,3 —» — (***)
1925/26	— 19.346	— 1,9 —» — (****)
1926/27	— 15.749	— 1,8 —» — (*****)
1927/28	— 18.214	— 1,6 —» — (*****)

Як бачимо, розмір головного користування після 1922-3 р. не досягає і 2 куб. м. з 1 га (пересічно 1,7); стже, можна припустити, що разом з побічними користуваннями, що їх можна передбачати в розмірі коло 20-25 %, загальне користування не перевищувало б приросту. Що правда, коли взяти на увагу ще самовільні поруби, що при них вирубувалося ще не менше 20 відс., то загальне користування з лісу вже перевищить приріст (*****)).

*) Лісове господарство та лісова промисловість України; Державна планова комісія УСРР. Харків 1932, ст. 25.

**) Там-же, ст. 26 і 31.

***) Марченко Г., Задачи лесной политики на Украине, Харьков, 1925, ст. 37.

****) Гаврилів Б., Наслідки експлоатації лісів державного лісового фонду УСРР, «У. Л.», Харків, 1927, травень, ст. 14.

*****) Шустов В., проф., Лісова сировинна база України на 1926-27. «У. Л.», 1926, ст. 94-97.

*****) Єгоренко С., Де-які відомості що-до експлоатації лісів УСРР, «У. Л.», 1927, липень.

*****) При оцінці наведених цифр—як показників розмірів експлоатації лісів України від початку большевицького панування до 1929 року, слід мати на увазі наступне: 1) дані торкаються тільки тих лісових площ, що

Починаючи з 1928-29 року, розмір користування вже мав відповідати завданням п'ятирічки. Перші проєкти лісової п'ятирічки передбачали експлоатацію українських лісів приблизно в нормах приросту деревної маси, і навіть, з поступовим зменшенням розміру пересічного користування з 1 га протягом 1929-1933 р., а саме в 1929 р. — 2,33 куб. м. з 1 гект. площі, вкритої лісом, в 1933 — 2,04 куб. м. *) Подібно й в основних показниках перспективного плану лісового господарства ССРСР **) лісове користування на Україні з 1 га в році 1927-28 показано 1,54 куб. м., а в 1932-33 — 2,11 куб. м.

Пізніше справу було переглянуто, — очевидно, у зв'язку з великим попитом п'ятирічки на деревині. Новий план поставив завдання знизити обіги рубанки у шпилькових лісах з 120 до 100 років, а тако-ж в грабових і м'яколистовних господарствах ***) , що мусіло мати за наслідок збільшення розміру рубанок. Порівнюючи з першим варіантом, розмір головного користування в державних лісах збільшено на 7,2 відс. за площею та на 9,7 відс. за масою. Т. ч., пересічний щорічний розмір головного користування за п'ятиріччя мав складати вже 20.840 га за площею і 4.328 тис. куб. м. за масою. Збільшено тако-ж розмір проміжних користувань і тому загальний розмір видачі з державних лісів мав дорівнюватися 5,6 міл. куб. м. (загальне збільшення на 17 відс., що означало б перебільшування приросту «майже на 4 відс., а коли врахувати свавільні порубки — то й на 8 відс. ***)

Але...вчасно було звернено увагу на те, що лісове господарство України «на початку першої п'ятирічки виявило всі ознаки шкідництва, скерованого проти нашого соціалістичного будівництва» ****). Було встановлено, що лісовпорядкувальна інструкція 1922 р., на підставі якої влаштовувано ліси України, була наскрізь насичена шкідницькою теорією Орлова, яка «вимагала, щоб в основу організації лісового господарства поклали принцип постійності й рівномірності

їх залишено в лісовій користуванні; крім цих площ, за даними К о л і с н и к о в а мало бути передано селянству 711.214 га лісових земель для с.-г. користування, — отже, й на таких площах, оскільки на них був ліс, при розкорчовці мало бути вирубано немало кількості деревна; 2) дані торкаються тільки державних лісів; розмір користування в селянських лісах нам невідомий, але є вказівки, що в окремих випадках селянські громади вирубували свій ліс дощенту; 3) до 1922-23 р. розмір рубанок був надзвичайно великий: так в 1921-22 р. було призначено до рубанки 57.714 дес., себ-то трьохрічну норму (Лесная промышленность на Украине, Киев, 1922, ст. 33). Але зазначені, порівнюючи скромні, розміри користувань з державних лісів в рр. 1922-28 свідчить про те, що до 1929 року харківська лісова офіція стояла на ґрунті правильних лісогосподарських розрахунків, не відступаючи від прийнятих норм користування в тій частині лісового фонду, яка ще залишалася.

*) Шляхи й темпи розвитку народнього господарства УССРСР. Матеріали до побудовання п'ятирічного плану до ХІ всеукр. з'їзду рад. Харків, 1929.

**) Пятилетний план народно-хозяйственного строительства СССР, 1929, т. II, ст. 376-8.

***) Г е н ш а ф т , П'ятирічний план лісового господарства УССР, «У. Л.», 1929, липень—серпень, ст. 1 і далі.

****) Лісове господарство та лісова промисловість України у 2-й п'ятирічці, Харків, 1932, ст. 5.

користування по окремих дачах, а експлоатацію лісів провадили у віці найвищої прибутковості їх, себ-то на принципах звичайного капіталістичного господарства, зовсім протилежних нашій плановій системі... Зрозуміло, що реалізація цих ідей на практиці спричинила ш т у ч н у (підкреслення Б. І.) деревну кризу, що загрожувала загальмувати наше успішне соціалістичне будівництво. Це шкідництво своєчасно викрили і перший п'ятирічний план склали наново, що дало змогу цілком задовольнити деревиною наше соціалістичне будівництво».

Отже, було складено остаточний варіант лісової п'ятирічки на Україні. Але, на жаль, ми не маємо безпосередніх матеріалів, що показували б розмір користування з лісів України за всю першу п'ятирічку: видання «Українського Лісовода» припинилося, а російських фахових часописів (залишилися тільки такі) в нашому розпорядженні не маєть-ся; не маєть-ся і офіційних відомостей. Проте, на підставі даних за 1932 р. і згадуваних уже проектів другої п'ятирічки та де-яких порівнянь другої п'ятирічки з першою, можемо зробити певні числові висновки.

На рік 1932, себ-то на останній рік першої п'ятирічки, проектувалося користування з лісів України в розмірі 41.994 га головної рубанки з масою 12.072.000 куб. м.; на 1 га вкритої лісом площі це дає 5 куб. м. Коли-ж додати до цього проміжні користування, то остання цифра збільшиться до 5,5 куб. м. — себ-то користування перевищує приріст в 2,5 рази.

Загальний розмір користування в державних лісах за першу п'ятирічку, на підставі інших вказівок, мав би виносити коло 200.000 га головної рубанки з деревиною масою в 44 міл. куб. м., себ-то протягом 5 літ мало бути вирубано не менше 11-12 літньої пропорції.

В такий спосіб мало бути виправлено в українських лісах те шкідництво, що було повстало від буржуазних лісових наук...

Тільки трохи зменшеним темпом має провадитися експлоатація українських державних лісів і протягом другої п'ятирічки (1933-37): 154 тис. га рубанки і 44 міл. куб. м. деревна.

Не можемо тут зупинятися на де-яких інших деталях лісової п'ятирічки, але констатуємо за автором (Шевчуком Д.), що стиглого й підстиглого лісу на Україні при таких темпах рубання «в и с т а р ч и т ь н а 1 2 - 1 5 р о к і в», а після того... «о с в о ї м о п і в н і ч н і л і с и», себ-то московські й сибірські. *).

Зрештою, скажемо ще й про проекти поширення лісових площ на Україні з метою збільшення її лісистості, що всіми — і фахівцями, й установами — визнається за необхідне. Перший варіант п'ятирічки передбачав нові заліснення на площі коло пів міл.га**), в тому 263 тис. га лісової, але не вкритої лісом площі. Що цей проект не здійснено ні

---

*) Лісове господарство та лісова промисловість України у 2-ій п'ятирічці. Харків, 1932, ст. 5.

**) Шляхи й темпи розвитку народного господарства УСРР. Матеріали до побудовання п'ятирічного плану до XI всеукр. з'їзду рад. Харків, 1929, ст. 157—8.

на 1 гектар, видно з того, що на початок першої п'ятирічки було 668.741 га *) невикритої лісом площі, а на кінець її було вже 684.000 га**); викрито лісом: на початку—коло 2.600.000*)га, а на кінець—2.466.000 га**)

Як лісокультурний актив п'ятирічки подаються площі лісокультурних праць, всього 234.597 га **). Але з дальших матеріалів виявляється, що тільки половину культур виконано успішно. Крім того, починаючи з 1931 р., площа культур значно зменшується і це зниження обсягу лісокультурних робіт збігається з залученням лісів до загально-союзного лісового фонду, як зауважує автор (Дашкевич **).

На кінець першої п'ятирічки дерево-обробова промисловість базувалася на 179 тартаках з 324 рамами. Але більшість цих заводів застарілої конструкції, технічно спрацьовані і мають надзвичайно малу пропускну здібність. Майже всі ці заводи збудовано за багато років до революції (25-35 років тому ***). Отже, п'ятирічка не може похвалитися поступом що-до розвитку лісової промисловости: майже все устаткування української лісопромисловости є до революційного походження.

IV.

Лісова політика відрізняє окупацийне лісове господарство від культурного. Перше не заслуговує, власне, і назви «господарства»; це є експлоатація лісу без турбот про його поновлення, догляд за ним та про заховання в ньому бази самої продукції — певного деревного запасу, що його можна прирівнювати до основного капіталу в промисловості; знищення деревного запасу є руйнація основної передумови лісової продукції. Господарська окупація лісу є належністю тих старих часів, коли людности було обмаль, а лісу — багато, отже, коли продукційність лісу перевищувала людські потреби. Але й в сучасну добу є місцевості й цілі країни, де з тих чи інших причин лісовий приріст використовується тільки частково і де ще нема потреби управління чи обмеження видач з лісу (північна Московщина, Сибір). У глухих, мало населених, транспортно неопанованих країнах, така експлоатація виправдується.

Україна не належить ні до мало населених, ні до густо заліснених країн. Навпаки, в ССРСР це є найщільніше залюднена і найбільше заліснена країна.

Але ліси України з часів приєднання їх до загально-союзного (а фактично московського) лісового фонду та з доби «планового» господарства, перестали бути об'єктом окремої галузі господарства, проваджуваного в інтересах сучасного й майбутнього самої України.

*) Шляхи й темпи розвитку народнього господарства УСРР. Матеріали до побудовання п'ятирічного плану до XI всеукр. з'їзду рад. Харків, 1929, ст. 157-8.

**) Лісове господарство та лісова промисловість України у 2-ій п'ятирічці, Харків, 1932, ст. 27, 59, 60.

***) Там-же, ст. 41.

Ставши жертвою п'ятирічки, вони зробилися предметом чисто колоніально-безоглядної експлоатації.

Окупація лісових запасів України, «ударне» використання їх, нищення продукційної бази лісового господарства без огляду на майбутнє — це є головний наслідок «планового» господарювання на Україні. В цім фактично полягає «революційність» лісополітичних та лісоекономічних засад та практики лісової п'ятирічки.

Б. Іваницький.

28. I. 1933.

Шматочки минулого

XII.

Другий рік в Одесі. Знову Кондрат. Черепакhini. Літо. Знову Київ.

І досі не можу собі уявити міста Одеси без пахощів акаці, я не можу собі уявити Києва без струнких тополь...

Але поки зацвіли акації, треба було пережити щось нудне, мало навіть і подібне до зими, хоч і не довго... Морози припекали дуже зрідка, а снігу я майже й не бачив. Одного разу, мабуть, на цілий тиждень, стало кригою море, наче степ, кілометрів на десять від берега, і вже не чутно було вночі, як шумлять хвилі, тільки десь далеко, наче звір, без перестану реве чужоземний пароплав, гукаючи допомоги...

Україну я згадував тільки в театрі та ще в квартирі мого дядька, Хведора Хведоровича.

За тих часів в Одесі ще не було зруйновано велику муровану стіну, що відділяла «карантинний» порт від Олександрівського парку. Ще за часів чумної епідемії, здається, сорокових років дев'ятнадцятого віку, по-за цією стіною збудовано було касарні для карантинної охорони. Один з тих домків і випросив для себе мій дядько, тай упорядкував його своїм коштом, тітка розвела город, насіяла квіток, огірків та соняшників... В середині, в кімнатах, меблі було обито плахтами, ікони прикрашено рушниками. Скрізь висіли краєвиди Гирявки та портрети родини. У шафі на першому місці стояли книжки «Кіевской Старини».

У суботу, увечері засвітлювала тітка лампадки перед іконами. Іноді приходив одягнений у цивільне Кондрат, приносив з собою бубон та скрипку. Вся родина, себ-то: дядько, тітка та її стара мати, дядькові діти, син Леонтій — йому було тоді років 14 — та трохи молодша за нього дочка Олена переходили до кухні, як до найбільшого покою.

Кондрат грав на скрипці, я вибивав на бубні з брязкалами, а моя сестра у других, Олена, дуже дуже добра імітувала, як танцює Заньковецька...

Пізніше, починали згадувати Гирявку. Тут вже найбільше «бре-

хав» Кондрат: про полювання з Андрієм Хведоровичем та про діда Гірлеса, що стеріг яблука у Гирявському саду.

— Колись ми з моїм приятелем Булгакою нищечком узяли дідову люльку, всипали до неї трохи пороху, а зверху придавили тютюном та їй поклали біля нього. Ніч була місячна, тиха та тепла. Дід, звісно, почав розповідати, як він колись служив у кавалерії, ще за часів Миколи I та як він їздив на скаженому коні... Розповідаючи, зачав він кресати вогню. Кресав, кресав, мабуть, трохи не пів години, бо одсиріла губка... Запалив таки... Потім смоктав її те-ж хвилин з десять аж у горлянци в його булькало. Далі знов почав розповідати. І саме тоді, коли вимовив дід, як він ускочив на того страшного жеребця, рванув порох люльку в його з рота разом з останнім зубом, стрельнула вона кудись аж у куші, а дід тоді, вже нічого не кажучи, давай тікати: рачки, рачки по траві та на стежку, та не головою вперед, а боком, боком, наче той морський краб...

Тут дядько перебивав Кондрата:

— Ах ви-ж сукини сини обидва з Булгакою, хіба-ж так можна знущатися з старої людини?

— Та, їй-Богу, нічого тому Гірлесові не сталося, добіг чи дсліз до лави, вкопаної у землю, сів та давай протирати очі...

— Жаль, що я цього не знав, хоч і зроду нікого не бив, а тебе та Булгаку почаствував би оцим кійком.

— Та вас тоді і в Гирявці не було. А дідові Гірлесові, їй-Богу-ж, нічого не сталося, а от ми з Булгакою так від сміху трохи не показалися.

— Добрий сміх...

А брат мій у других, Леонтій, слухаючи, те-ж трохи не плакав од сміху, бо дуже яскраво оповідав Кондрат.

Подібний обличчам до свого прапрадіда, те-ж Леонтія Лашинського, бунчукового товариша, це був юнак якоїсь особливої вдачі: іноді цілий день лежить, не хоче лекцій вчити (здається, був він тоді в четвертій класі), а потім, як сяде за книжку, так і не відірвеш. І ще мав той «Льоня» звичай, від мене перенятий, — не лягав спати, доки не запише до щоденника всіх подій та всіх своїх думок протягом цілого дня. Найбільше писав він про український театр та про Гирявку, яку те-ж уважав за своє «свята святих».

Леонтій Хведорович помер в Одесі років десять по смерті батька, на тифус, вже після того, як доплила на Україну з Москви большевицька погань, але не довів його Бог побачити, як і коли було зруйновано Гирявську садибу Лашинських.

По ньому залишилося чимало щоденників, мабуть, не менш, як років за двадцять, але куди вони поділися, — невідомо, чи сам він їх поपालив, чи знищила їх темна сила інтернаціоналістів.

Нікому, крім мене, Льоня не довіряв читати своїх щоденників.

Найцікавіше було написано ті сторінки, де він по чистій правді ко в лаяв, або когось вихваляв: яскраві епітети так і сипалися. Це був дуже цінний документ психологічний; тай й психопатологічний... Може ще коли й знайдуться оті зшитки.

Хведір Хведорович та його син Леонтій були типові українські інтелігенти. Наче нічого видатного вони і не зробили для України, але подібні були воним тим стовпам, що підтримують оселю рідної хати...

Зрубано їх, завалилася й оселя...

У Одеському університеті за тих часів—я вже казав про це—майже не було видатних професорів... Я не знав, що робити вільного часу. Взимку грав на біліярді, а на весні годинами лежав у березі біля моря, або ходив у порту та роздивлявся чужоземні пароплави...

Але повинен я згадати ще про одну родину.

Колись у Києві, якраз на розі Великої Володимирської та Фундуклівської, де після збудування готель «Ермітаж», — існувала бібліотека Віри Адріяновичи Мартосової, народженої Лазаревської, що мала невеличку садибу в селі Вербовці, Єлисаветградського повіту.

Дуже освічена та й дуже добра це людина була. І як виїжджав я до Одеси, дала вона мені листика до своїх земляків Черепакіних. Складалася ця родина з батька, матери та двох дочок: Марії Павловни — великої красуні,—учительки жіночої гімназії, та її сестри Віри. Бував я там зрідка. Покинувши Одесу, гадав, що вже ніколи не почую про цю родину...

Але... Казав мій редактор: «тісний світ став»...

Вже в 1931 році почув я, що існує в Парижі Cercle d'Etudes Ukrainiens, і читає в цьому cercle історію української літератури ще молода жінка Раїса Володимирівна Никитюкова... І оказалась вона дочкою отієї Марії Павловни, народженої Черепакіної. Побачивши молоду професоршу, я тієї-ж хвилі згадав обличчя її мами.

Все-ж таки Одеса показувалася мені закордонним містом. І хоч і великим прихильником європейської культури я був, та й зараз не ворог її, але як зацвіла акація, знову потягнуло мене до Гирявки, до Підлипного, до Конотопу, до Києва.

Іспити на першому курсі я склав дуже добре, за винятком політичної економії, дарма, що вивчив її краще від інших наук.

«Нема правди в світі» — вирішив я — буде знову батько гніватися, що довелося мені «зазимувати» на першому курсі.

І справді, якось безкольорово минуло це літо в Підлипному, тільки біля Степана Короті і розважалася моя душа.

Другого академічного року в Одесі я майже зовсім не вчився, і до університету ходив тільки через те, що брав участь у студентській оркестрі — грав, чи, краще сказати, бубонів на літаврах. Це не так просто: треба мати велике почуття ритму.

І дивно мені було, що диригував цією оркестрою сам інспектор студентів Балдин—урядовець чистої води, росіянин, але сам він вибрав для хора та оркестри пісню про козака Залізняка у темпі військового марша:

Максим козак Залізник,
Козак з Запорожжя,

Як виїхав на Україну, —
Як повная рожа...

Зібрав війська тисяч сорок
В місті Жаботині,
Обступили город Умань
У єдній годині...

Обступили город Умань,
Покопали шанці,
Та й вдарили з семи гармат
У неділю вранці.

А більш нічого українського протягом цієї зими я, мабуть, і не чув, бо вже не було в Одесі трупи братів Тобилевичів.

Кондрат заковався в якійсь покоївці, зібрався одружитися і мене відвідував рідко.

Раз приніс мені мішонок сирого кави, не менш як з пів пуда.

— Де це ти взяв?

— А цієї ночі охороняв англійський пароплав, так помішник капітана мені дав у нагороду.

— Брешеш, украв.

— Хай я лопну... На що б я його крав?

— Ну, так однеси краще своїй нареченій...

Дядько Хведір цієї зими якось недужав, нудьгував, мріяв залишити службу та переїхати зовсім до Гирявки. Частенько мене лаяв, що не хожу до університету та що мало вчуся, але, курям на сміх, ісклав я цієї весни іспити, та ще й добре.

А проте почувало моє серце, що надалі жадної науки в Одесі не буде, що треба повертатися до Києва. Зачав я проситися у батька до дому і дістав дозвіл.

Тільки вже в своїй родині я не жив, а найняли мені кімнатку на тій-же Малій Володимирській вулиці у військового лікаря Ковалівського, дуже милої людини, але великого п'яниці. Я вчився, яко міг, і до університету ходив, хоча й закрутило моє серце нове кохання. Була вона талановита малярка та вчилася в школі Мурашка—Віра Карасева.

Борис Лазаревський

(Далі буде)

Спадщина Російської імперії і визволення пригнічених народів*)

Пане Голово,
Шановні Пані і Панове,

Не буду вам казати, як гаряче я вдячний нашому панові голові за його ласкаві підбадьорюючі слова, що він їх оце висловив. Всі мої тут

---

*) Лекція проф. О. Шульгина, прочитана 5 грудня 1932 р. у Парижі на україно-кавказькому святі, улаштованому французьким Комітетом Франс-Оріан.

присутні земляки вислухали їх з радістю. Отже я дозволяю собі, пане голову, вам дякувати в їхньому імені і в імені моїх друзів кавказців і туркастанців.

Ви сказали ваше слово, пане голову, в час, коли ми відчуваємо де-який жаль, цілком натуральний. Але ніякий політичний акт, навіть коли б він мав реальне значіння, не може міняти глибокого почуття, яке існує між народами. Ми глибоко вдячні Франції за гостинність, якої ми тут зазнали, за симпатію, яку ми завжди знаходили в цій країні і з окрема в Комітеті Франс-Оріан. Ми не забуваємо, що традицією Франції є завжди підтримувати справедливу справу, особливу справу звільнення пригноблених народів. І тому ми лишаємося вірними нашій традиційній і ширій дружбі до Франції (оплески).

Панове, російська революція 1917 року є подією, що цілком слушно притягає загальну увагу цілого світу. Студіюючи, ми можемо сконстатувати, що її, цю революцію, надто часто зближують з тими, що Захід їх зазнав з часу Великої Французької революції. Згадане зближення пояснює нам лише частину правди. Російська революція, як і царська імперія, є явищами з подвійними обличчями.

З одного боку, Російська імперія мала ті самі політичні і соціальні аспірації, що й Західня Європа, з другого боку, — царська Росія мала цілком неподібне до Європи обличчя, сказати б, азіатське обличчя, або точніше обличчя *suī generis*, що було специфічно характеристичним для цієї колосальної імперії, що займала шосту частину земної кулі.

Її суттєві з соціологічного погляду риси пояснюються тим фактом, що це була деспотична автократія, що підбила собі колосальні землі і упокорила різні народи. Історія знала подібні імперії на Сході. Але, як констатував Монтеस्कьє, вони були засуджені на роснад, оскільки спеціально сприятливі обставини не спричинювалися до заховання їх в цілості. Їхня доля була більш або менш подібна: вони загинували в жахливих повстаннях рабів і підбитих народів і їхнє існування кінчалося розподілом.

Коли те, що називають «російською революцією», є феноменом, подібним до західноєвропейських революцій, то це є, з погляду соціолога, логічний кінець одної великої деспотичної автократії, що тягне за собою упадок імперії і її розподіл.

Упадок імперії є фактом ясним для всіх, але що торкається розпаду, то иноді думають, що це швидше погроза, ніж реальний факт. Але розподіл не є тільки перспективою, це вже існуючий факт. Не треба забувати, що Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Польща і Бессарабія вже не належать до Московщини. Другі країни, прив'язані до тимчасових спадкоємців царів — до совітів, — лише по видимості зв'язані солідними зв'язками.

Звільнення України, Кавказу і Туркестану є питанням порядку денного коли не бїжучої політики, то принаймні історії, що має ширші перспективи.

Казати, що Російська імперія була створена без труда, це значить казати неправду, але було б рівно-ж неправдивим бачити в цьому утворі якийсь загальне і значне зусилля її володарів. Слабкість її сусідів, інерція державної машини, що посувалася майже інстинктивно, створили імперію. Царі, їхнє оточення, увесь їхній нарід, набули звичку володіння, звичку посовуватися всюди, де було вільне місце.

Утворення імперії почав в XVI віці перший московський царь Іван Страшний. Коли він кинувся на ханства Казанське й Астраханське, він не ризикував там знайти великого спротиву: татари, володарі Москви протягом 200 років, тоді підупали, ослабли. В той же час Єрмак з 840 вояками зміг завоювати більшу частину Сибіру. Звичайно, вони були добрими вояками ці козаки, але їхня кількість сама по собі вказує, що вони не зустріли серйозної політичної сили, яка б спротивилася їхньому посовуванню вперед. Засновуючи азіатську імперію, посланці царів мусіли більше воювати проти сил природи, ніж проти справжніх політичних утруднень. Вони знайшли де-який спротив вже в XIX віці в Центральній Азії:

Ялинка для українських дітей в Шалеті (Франція) 25 грудня 1932 р.

Діти тацюють «журка».

жорстока боротьба ждала їх на Кавказі, але це були війни, що могли бути довгими, навіть тяжкими, але ніколи не небезпечними для імперії, і вислід цих війн або повстанських заворушень був завжди фатальним для всіх народів.

Єдина сила, що колись була грізною — Туреччина — з XVIII віку стала не більше, як «хворим чоловіком», захищеним проти Російської імперії єдию противенствами великих держав.

Посунення на Захід почалося з Петром Великим. Його перемога під Полтавою в 1709 році над Карлом XII шведським і гетьманом Мазепою дала йому балтійські провінції й Україну, що, загубивши свою незалежність, скоро робиться звичайною російською областю. Не дивлячися на воєнні здібності Карла XII, Швеція XVIII віку не була вже великою державою Густава Адольфа. Що сказати про Польщу в цю епоху? Росіяне не могли там у момент внутрішньої боротьби і слабости режиму знайти якийсь опір їхньому наступові. Росія мала щастя протягом віків, коли творилася її імперія, не мати ні одного сусіди, що міг би бути для неї небезпечним.

Але чи була вона дійсно міцною? Події довели, що малася рація називати її «колосом на глиняних ногах». За задоволення мати велику на вигляд імперію платиться дорого, і Росія за це заплатила.

Як тільки доля послала їй сильного сусіда (цьому сусідові, між иншим, російські царі часто допомагали), як тільки вона змушена була помірятися з ним своїми силами, вона розвалилася. Війна 1914 року була великим іспитом для всіх воюючих держав. Росія на цьому жахливому іспиті провалилася, і це було сигналом її упадку, її розподілу, страшної катастрофи, що створилася у всіх областях бувшої імперії. Безмежне поширення Московщини розпорошило таким чином сили російського народу. Вважаючи себе всюди громадянином Московщини, як на Кавказі, в Центральній Азії, так і в Сибіру, він в самий трагічний момент своєї історії загубив справжнє розуміння того, де його батьківщина.

Малому народові або державі-містові завжди легко мати патріотичне розуміння; поширити його на велику країну є рідчу вже тяжчою; але поширити патріотичну свідомість на колосальну імперію це є рідчу психологічно майже неможливою, особливо народові так мало культурному, як російський народ.

Катастрофа 1919 року довела, що Російській державі бракувало внутрішнього зв'язку, патріотичної свідомости, яка б її зв'язувала з російським народом. Сучасна держава не може-ж існувати без цього зв'язку, що дає їй силу, що дозволяє їй витримувати найтяжчі зовнішні нещастя, найбільші утруднення і навіть внутрішні міжусобиці. Коли в 1917 році сам російський народ, zagrożений ворогом, виявив стільки пасивности і анархії в своїй внутрішній поведінці, то яким міг бути настрій всіх завоєваних народів, упокорених Москвою протягом віків і триманих під її владою, часто тяжкою?

Протягом років в середині імперії, не дивлячися на переслідування царської адміністрації, в сутінку готувалися національні рухи. Лише весною 1917 року вони вийшли на світ Божий. В момент, коли російський патріотизм так трагічно збанкрутував, в упокорених народів виявився гарячий патріотизм. Але цей патріотизм не йшов на рахунок імперії. Навпаки! Оповідався себе патріотами Польщі, України, Грузії і т. д., але не Росії, проти влади якої вже починалася боротьба.

Але події 1917 року не могли бути зустрінуті однаково всіми народами, що складали імперію, бо їхній рівень культурности був не однаковим. Не могло бути ніякого порівняння між вимогами Фінляндії, Польщі, України з країнами півночі і Сибіру.

Говорячи про інші народи, крім московського, що замешкували царську Росію, ми їх поділяємо на три групи:

а) перша група складається з народів, які вже є вілльними: Польща, Фінляндія, Естонія, Латвія і Литва;

б) до слідуючої групи належать народи, що створили їхні незалежні держави в 1917-1920 р. р. і яких патріотичне напруження, воля до повного відділення від царської імперії, не підлягають ніякому сумніву. Це є: Україна, кавказькі країни, Туркестан. До цих країн можна ще додати Білорусь, Карелію і козацькі краї — Дон і Кубань;

в) до третьої групи можна віднести всі ті народи, що ще не створили ясных національних рухів. Між ними — волязькі татари, кримські татари і татари інших провінцій був. імперії, що заявили чисто меншостеві побажання, або які вимагають автономії чи навіть незалежности областей, які вони замешкують. Існують автономістичні рухи в Сибіру. На Далекому Сході в області Амура, замешканій в більшості українськими переселенцями, виявляється те-ж сепаратистський рух. З другого боку, існує багато різних фінських і тюркських племен на півночі Росії і в Сибірі, що є ще примітивними народами, не здатними створити національні рухи.

Оскільки ця лекція торкається особливо України, Кавказу і Туркестану, ми присвятимо кілька хвилин кожному з цих країв.

Україна є, може, найбагатшою частиною бувшої Російської імперії. Росія хоче особливо її затримати. Вона базує, між иншим, свої претензії на спорідненості двох народів: росіян, або великоросів і українців.

Звичайно, обидва народи язиково належать до слов'янської групи. Розуміється, російська й українська мови мають певну спорідненість. Але подібні мовні спорідненості існують між усіма слов'янськими мовами, як і між мовами латинськими, що не перешкоджає народам, які ними говорять, складати цілком окремі нації. Більш того, росіє не й українці, говорячи ріжними мовами, різняться особливо їхньою народньою культурою, як і фізичним типом. Великоросія складалася з мішанини двох елементів: слов'янського і фінського. Перший елемент домінує в її мові, другий в звичаях, в характері, навіть у фізичному типі. Україна-ж лишається слов'янською країною, в де-якій мірі зачеплену впливами східних народів, що захоплювали цю багату країну. Україна і Великоросія різняться

остільки-ж їхніми кліматами, географічним виглядом, як і звичаями їхніх мешканців.

Після періоду сну Україна знов повстала до незалежного і вільного життя. В красному письменстві, в науці і мистецтві наші вчені, наші артисти дали і дають що-денно (въ Києві, Львові і Празі) блискучі докази національної активності.

Україна приєдналася в 1654 році до Росії добровільно, як незалежна країна, але царський уряд в кінці XVIII віку зробив з України звичайну провінцію. В 1917 році ми оповістили нашу незалежність. Наша республіка була визнана всіми великими державами Європи, і Франція була першою, що визнала Україну в 1917 році. Ми були визнані навіть совітським урядом, що однак йому не пошкодило кинути на Україну свою червону армію і окупувати військово, по довгих роках боротьби.

Найбільша частина українських земель належить до совітської України (30.000.000 мешканців), в той час, як Волинь, Східня Галичина входять до складу Польщі, маючи 6.000.000 українського населення. По-за тим більше мільйона українців знаходиться рієно-ж в Румунії і Чехословаччині.

З другого боку, мусимо вказати, що по-за східними кордонами совітської України, себ-то в Російській Федеративній совітській соціалістичній республіці, мешкає в районах Курська, Вороніжа, Дону, Криму і, особливо, на Кубані, де більшість є ясно українською, коло 5 мільйонів українців. Україна совітська не включає всіх українських земель, що знаходяться під владою совітів, не кажучи вже про українських переселенців, що знаходяться в Сибіру, в Туркестані і на Далекому Сході.

К а в к а з не є лише географічним поняттям; численні народи, що склали чотири кавказьких республіки мають тверде бажання згорєритися і створити кавказьку конфедерацію. Ці країни уявляють з себе групу народів, що цілком не мають нічого спільного з росіянами. Вони різняються між собою расово і мовно; але спільність історичної долі, вплив географічних, кліматичних і економічних елементів спільно чинили на користь утворення кавказького об'єднання між кавказькими народами. Грузини і вірмени мають дуже стару, прекрасну політичну і культурну традицію.

Азербейджанські турки, що підлягли, між іншим, великому перському впливові, мають тако-ж стару політичну традицію і утворили новітню літературу на своїй власній мові. Горці Північного Кавказу затримують ще багато своєрідности. Їх можна поділити на чотири групи: лезгіні в Дагестані, чеченці на північному сході, осетини в центрі, адіги на заході; ці групи поділяються ще на кілька груп, що ріжно говорять і що належать рівно до неподібних рас. Але ця ріжниця походження не зашкодила кавказьким народам у відповідний момент показати політичну єдність такої міцности, що Російська імперія мала багато клопоту, щоб зарювати цей край. Кавказ це одно з найпізніших російських завойовань. Грузинський цар Іраклій II зложив договір з імператрицею Катериною II, який допускав російський протекторат, заховуючи грузинську незалежність. Але одностороннім актом 1801 року імператор Олександр I приєднав Грузію просто до Росії.

Заснувавши цю базу володіння Кавказом, Росія, змагаючися з Персією і Туреччиною, посунулася до Азербейджану і захопила частину Вірменії. Зустрілася тоді Росія з жорстоким спротивом горців Північного Кавказу. Мусульманські народи, під проводом славнозвісного Шаміля, більш як 50 років (до 1864 р.) провадили святу війну проти росіян.

Таким чином Кавказ належить Росії лише з другої половини XIX віку. Царі призначали на Кавказ генерал-губернаторів, що керували цілим краєм. Отже царський уряд те-ж розглядав цей край, як адміністративну єдність і його народи звикли вже вважати його політичною єдністю.

Між царською владою і народами Кавказу завжди існувало глибоке недовір'я. Але лише в 1905 році, і особливо в 1917 році, почався справжній національний рух на Кавказі.

Після упадку уряду Керенського створився Закавказький уряд і

парламент. Але Кавказ міг бути лише федерацією. Потрібно було створити її елементи. В травні 1918 року було оповіщено чотири незалежних республіки: Арменія, Азербейджан, Грузія і Північний Кавказ. Тут, як і на Україні, історія повторюється. Визнавши формально Грузію, московські совіти кидають на цей край своє військо і захоплюють його військово.

Ще перед Грузією падає в момент своїх переговорів з совітами Азербейджан, як рівно Вірменія і Північний Кавказ, не дивлячися на визнання цієї останньої республіки керівниками Москви.

Туркестан є великим краєм, у п'ять разів більшим за Францію, але має лише 15 з пол. мільйонів населення. Пустелі перемішані там з просторами, що можуть конкурувати по родючості з багатими рівнинами України. Автохтонне населення, виключаючи лише таджиків південно-східного Туркестану, належить до групи тюркських племен. Воно поділяється на різні племена: казак-киргизи, узбеки, туркмени, кара-калпаки і т. д. Де-які з них, як казак-киргизи—кочові, другі, як узбеки—осілі хлібороби. Але з погляду мови вони всі близькі родичі: вони говорять діалектами тюркської мови.

Північні хани прийняли російський протекторат з XVIII віку. Коли російський уряд в 1832 році скасував владу цих північних ханів, останній з них Кене-Сарі підняв повстання і звернувся за допомогою до півдня; він, здається, першим забажав єдності Туркестану. Поміч півдня, що він її одержав, подала думку російському урядові захопити і ці області, що були небезпечними для господарювання росіян на півночі Туркестану. Завоювання всього Туркестану сталося в другій половині XIX віку. Кокандське ханство було скасовано остаточно. Ханства Хивинське і Бухарське змогли, однак, затримати частину їхніх земель, прийнявши російський протекторат.

Туркестан піддався дуже тяжко російській зверхності. Кільки дуже серйозних повстань скривали країну в 1872, 1898, 1905 і особливо в 1916 роках.

В 1917 році в Туркестані починаються національні рухи. В Ташкенті організується під головуванням п. Чокаєва Національна Рада. Після взяття Туркестану большевиками створено було в Коканді уряд автономного Туркестану. Але большевики незабаром заволодівають цілком краєм. Населення постійно протеповстає, загони повстанців, знаних під назвою басмачів, увесь час тривожать і загрожують совітське військо.

Таким чином Україна, Кавказ і Туркестан рішуче показали своє бажання до заснування незалежних держав. Ці три країни мають більше як шістьдесят мільйонів населення. Отже це є значна сила своїм числом і волею своїх мешканців. Це є політичний елемент, що його ніхто не мусить ігнорувати.

Упадок імперії, заснування на Сході Європи, на кордонах Азії і в самій Азії кількох нових держав мусіло посунути всі ці народи в нову фазу політичного розвитку.

Але за кілька місяців після упадку влади царів настає нова велика політична комплікація. Засновується совітський уряд, диктатура партії, або, точніше, її голови. Як раз це нове явище нас особливо дивигнуло на боротьбу за нашу незалежність.

Ми, пригнічені народи, після років володарювання червоної Москви зрозуміли, що є лише одно рішення для нас — встановити між нами і Московщиною політичний кордон. Треба захищатися від усіх російських хвороб. Після великих обіцянок російської революції і смутної дійсности, ніхто більше не вірить в можливість федерації з Росією. Лишається лише одно рішення — незалежність. Захищаючи її, ми є рішучими противниками всякого московського імперіялізму. Але наша ворожнеча до російського народу зникне негайно в той день, коли він згодиться жити з нами в добромусусідстві і визнає наші держави, як держави вільні і незалежні.

Отже Україна, Кавказ і Туркестан мали подібну долю. Вони були

На ялиці для українських дітей у Варшаві.

менше щасливі, ніж їхні близькі сестри, балтійські республіки і Польща, — вони лишаяються під совітами.

Спадкоємці царського уряду, роблячи спробу відновлення бувшої імперії, змушені були, принаймні по видимості, змінити старі московські методи: загарбавши території Української республіки, Кавказу і Туркестану, вони не зважилися їх скасувати і штучно створили «совітські уряди» цих республік.

Будучи совітською республікою, Україна, напр., заховала, до 1923 року свою юридичну незалежність. Лише в 1923 р. було створено «союз совітських соціалістичних республік».

По конституції цього союзу, він складається з семи республік:

1. Російської федеративної соціалістичної совітської республіки, що уявляє з себе величезне тіло, складене з найбільшої частини земель бувшої імперії. Вона має в собі абсолютно неподібні одиниці з погляду простору й характеру: це або автономні республіки, або автономні області, або навіть звичайні департаменти.

2. Українську совітську соціалістичну республіку, на північ від якої рівно-ж знаходиться:

3. Білорусь, маленька республіка, що займає область болот і населена слов'янським племенем, що, беручи приклад з України, прокидається до вільного життя.

4. Закавказька конфедерація з трьох республік: Вірменії, Азербейджану і Грузії (Північний Кавказ складає частину Рос. фед. соц. респ.).

5. Туркестанська соціал. сов. республіка.

6. Узбекська соц. сов. республіка і

7. Таджикистанська соц. сов. республіка.

Всі три останні республіки знаходяться в південній ч. ині Туркестану, що, як і Кавказ, був поділений керовниками Москви всупереч волі цих країв.

Згідно з параграфом 4 конституції сов. союзу, кожна з цих республік має право вийти з союзу, як тільки вона того забажає. Юридично це не є навіть федерація — це союз вільних держав.

Але на ділі союз був створений силоміць. Отже в дійсності всі ці республіки керуються комуністичною партією, або точніше диктатором, що домінує над самою партією, і всесильною поліційною армією СРСР — армією ІПУ. Себ-то Україна, Кавказ і Туркестан адмініструються, як справжні колонії червоної Москви. Вони страждають так само, як і всі народи сов. союзу, в тому числі і російський народ. Але поверх того ці країни особливо експлуатуються московською владою. Вони страждають від совітського режиму, режиму терору, режиму примусової праці. Вони страждають від п'ятилітнього плану, що виснажує останні сили народів. Поверх всього колективізація нищить всюди хліборобство. На Україні голод стає жахливим і сотки тисяч людських душ загрожені.

Не маючи змоги тут охарактеризувати всю совітську економічну політику на Україні, на Кавказі і в Туркестані, ми обмежимося лише одним прикладом: відомо, що клімат Туркестану є дуже добрий для сіяння бавовни. Давніше для цього експлуатувалося 500.000 гектарів. Цього було недостатньо совітським заправилам. Вони звелили значно поширити цю культуру, не дивлячися на гарячі протести населення, що хотіло залишити де-яку частину землі під культуру хліба, необхідну для життя.

Завдяки збільшенню культури бавовни, поверхня засіву хліба значно зменшилася; коли давніше під пшеницею було 60 відс. доброї землі, тепер ця пропорція впала до 26 відс. Таким чином населення Туркестану цілковито залежить від Москви. Спроба 1921 року довела, що ця ситуація веде до голоду; вона коштувала життя тисячам і тисячам душ. Не відомо ще, якою буде доля цього нещасного населення в році 1932-1933, бо пшениці не вистачає і в європейських краях сов. союзу.

Отже Туркестан виконує завдання, яке йому дано метрополією; він дає кількість бавовни, що од нього вимагається. На першому плані Москва, решта країв підлягають її інтересам. Ми можемо навести подібні приклади для інших країв союзу.

Охарактеризувавши коротко минуле і сучасне, мусимо поставити питання, що має відношення до майбутнього.

Які є перспективи сучасних володарів Москви? Яка доля жде народи Кавказу, України і Туркестану? Це питання мусить мати першорядний інтерес для цілого світу.

Чи можна рахувати совітський режим і його володіння підлеглими народами як абсолютно сталі?

Є в людській природі думати, що те, що існує, мусить існувати. Коли бачуть новий соціальний чи політичний феномен, то йому не довіряють, його легко відкидають. Ніхто не вірить в життєвість совітського режиму, але він продовжується, до його існування звикають, принаймні закордоном, а ті, що до нього ворожі, починають думати, що те, що існує, мусить існувати. Вони вірять в сталість режиму. Вони забувають, що з історичного погляду існування режиму протягом 10-15-20 років є лише одною хвилиною.

Ми не будемо робити соціального аналізу режиму, не будемо настоювати і на глибокій кризі, які він переживає в сучасний мент. Ми лише звернемо увагу поперед усього на ту прекрасну аксіому Монтезьє, що деспотичний режим ніколи не є довготривалий. Він розкладається завжди, оскільки він не знаходить виключно сприятливих перепон, що його охороняють від руїни. Шукаймо-ж ці спеціально сприятливі совітському режимові обставини і ми їх знайдемо.

Совітський союз сильно підтримується урядами найсильніших світових держав. Це в той час, як цей совітський уряд знаходиться в найтіснішому співробітництві з III-ім Інтернаціоналом, що ніколи не ховав своєї правдивої цілі — утворити світову революцію. По дивовижній логіці ті, що загрожені нею, їм шляхетно допомагають, щоб продовжити їхнє життя.

Коли претендують, що легальні уряди окупованих совітами країн вимагають інтервенції проти їхнього напасника, це є звичайна неправда.

В нашій боротьбі за свободу і демократію ми розраховуємо лише на наші власні сили, на сили наших пригноблених народів, що єднають всі їхні сили, щоб досягти одного ідеалу: свобода.

Ми не прохаємо ніякої інтервенції, ми вимагаємо від вільних народів лише одної речі: в момент нашої боротьби, в момент коли нас візьмуть за горло,— не допомагайте тим, хто нас хоче задавити. Залиште нас нашій долі, що веде нас до незалежності наших країв.

* Будучина за нами. Незалежність України, Кавказу і Туркестану є історичною необхідністю.

Цікаві цифри.

Відомо, що не один десяток теперешніх інженерів здобули освіту в Укр. Господ. Академії в Подєбрадах лише завдяки підтримці з боку українського громадянства. Відомо тако-ж, що про допомогу немає нім студентам Академії дбав так званий «Благодійно-Допомоговий Комітет при УГА». Але лишився, на жаль, невідомим широким колам громадянства остаточний підсумок акції цього комітету, щоби громадянство мало можливість належно оцінити ще одну з рис діяльності нашої славної політехники.

Перед нами останнє справоздання Благодійно-Допомогового Комітету, про який іде мова. Справоздання це докладне і ми наведемо з нього лише де-кільки цифр, що нам здаються цікавими.

На питання — звідки Благодійно-Допомоговий Комітет здобував кошти на свою акцію — у справозданні знаходимо таку відповідь:

	к. ч.
1. Жертви професури Академії та службовців	361.126.67
2. Від У. Г. А. та установ при ній	199.477.45
3. Жертви від укр. емігрант., б. вихованців Акад.	10.872.35
4. Від укр. емігрантів та їх організацій	<u>12.184.85</u>
Разом від укр. емігрантів	583.661.32
5. Від укр. організацій та окремих осіб з різних країн:	
а) з Чехії	295.—
б) » Буковини	29.327.20
в) » Волині	1.119.—
г) » Галичини	5.785.31
д) » Далекого Сходу	963.60
е) » Сполучених Штатів та Канади	<u>13.554.40</u>
	<u>51.044.51</u>
Разом одержано пожертв	<u>634.705.83</u>

На питання — як розподілилися ці кошти, яко допомога студентам, узглядняючи краї й землі, справоздання дає таку відповідь:

Видано допомоги студентам:

	К. ч.
1. з Великої України та Кубані	373.520.40
2. » Волині	46.840.—
3. » Галичини	38.918.20
4. » Бесарабії	3.502.20
5. » Білоруси	9.396.—
Разом	<u>599.895.90</u>

Допомога громадянам, інституціям і т. и. .... 3.571.—

Допомога разом .....

Разом	<u>603.412.90</u>
-------------	-------------------

Видатки К-ту з 1925 р. (платня урядовцям (студентам), друк відозв, поштові і т. и.)	21.454.87
Видано позик студентам (ще не звернені)	9.6'4.06
Разом	<u>634.481.83</u>

Х.

3 міжнароднього життя.

— Нова германська влада.

В час, коли писано ці рядки, сенсацією не лише внутрішньо-германською але й міжнародньою, стало призначення Адольфа Гітлера імперським канцлером.

Свого часу на цьому місці було докладно схарактеризовано як самого Гітлера, так і той рух, що з його іменем тісно зв'язаний і ним безпосередньо організований, що його прихильники мають офіційну назву націонал-соціалістів, неофіційну — гаєнкрейцерів, а вульгарну — просто гітлерівців. Згадувалося тут і про ідеологію цього руху. В ній всякого жита по лопаті: багато від італійського фашизму та московського большевизму, трохи від соціалізму та демократії, де-що навіть од монархізму. Але найбільше в ній безмежного націоналізму й нестриманої ідеї реваншу—проти цілого світу,—реваншу і бурхливого і неодмовного бажання повернути для Германії те місце під сонцем, яке вона займала перед великою війною, відтворити колишню силу й славу німецького народу, організувати нову благословенну, на чуже око, що-правда, якусь надто містичну, третю імперію. На цьому родючому почуттєвому ґрунті, а не на чому іншому, як у казці, вирісі поширився в Німеччині і скрізь, де живуть німці, гаєнкрейцерський рух. Бо-ж за вісім літ свого існування гітлерівці з тісного гуртка в сім людях перетворилися в колосальну партію, за яку на загальних парламентських виборах голосувало до 12-13 мільйонів виборців, тоб-то, рахуючи й не виборців, приблизно третина цілого населення Германії, а сам вождь, дрібний, невдалий маляр і підстаршина за великої війни, став на чолі влади германської імперії.

Канцлером став Гітлер не за таких обставин і не в той спосіб, як йому того хотілося та як мріяли гітлерівці. На початках їм здавалося, що їхній Fuehrer (переклад італійської назви Мусоліні — duce — вождь) піде на Берлін урочистим походом і в'їде до германської столиці, так мовити, на білому коні. Цього не могло статися, бо в руках їх противників були — дисципліноване військо, могутня комбатантська спілка Сталевого Шо-

лому та організована по військовому поліція, що стояли непохитно по боці старого фельдмаршала, нині президента Гінденбурга. Загони гаєнкрейцерів у рудих сорочках вистояти проти них були б не в силі, хоч вони дуже численні й відповідно добре організовані. Од походу зреклися, сподіваючися, що раніше чи пізніше парламентські вибори дадуть їм нарешті більшість у рейхстазі й вони легально й конституційно, без перевороту стануть панами в країні і зроблять отой потрібний їм третє-імперський переворот. Вибори, справді, як відомо, давали гаєнкрейцерам казкове наростання їх депутатської сили, але далі третини членів рейстагу вони не пішли, бо на перешкоді стояла сувора пропорційна система германського виборчого права, яка дозволила головним противникам Гітлера — соціал-демократам і комуністам — зберігти свою парламентську силу. Довелося зректися і цього шляху і піти на погодження та на компроміси з близькими політично партіями, громадськими силами та навіть — з окремими людьми.

Нова германська влада випадає так. На чолі Гітлер, а з ним ще два видатні гаєнкрейцери. Біля них — віце-канцлером фон-Папен і міністром закордонних справ Нейрат, довірені люде відомого Неггенклуб'у і самого Гінденбурга; крім того, до кабінету війшли — голова партії монархистичних націоналістів і представник інтересів тяжкої індустрії Гугенберґ, голова Сталевого Шолому Зельдте, військовий міністр ген. Бломберґ, безпартійний правий і т. и. Кабінет чистої масти — правий, без єдиної лівої плямочки, бо навіть католицький центр, що вмів працювати по потребі своїй і часу з лівими і з правими, не дав до нього своїх представників. Кабінет, як і всі попередні — Брюнінга, фон-Папена, ген. Шлейхера — президентський, але в ньому на цей раз зібрані вся сила державного імперського апарату, всі напіввійськові праві організації, всі національні партії, весь великий промисел і всі великі землевласники.

В парламенті нова влада більшості не має, бо мають вони за собою лише 43 відс. депутатських мандатів, а решта — 57 належить їх двом рішучим противникам, — комуністам і соціялістам і одному нерішучому — католицькому центру. Але за владою зараз — авторитет Гінденбурга, популярність Гітлера і всі реальні сили країни, засновані на матеріальній і соціяльній силі тих могутніх в Германії старих командних суспільних верств, що стоять зараз за Гінденбургом і новим кабінетом. Тому першим актом нової влади було розпустити рейстаг і призначити нові вибори. Гітлер може й хотів, бо міг би на цей раз, обійтися зовсім без парламенту, але старий маршал-президент склав свого часу присягу на дотримання конституції і, як старий вояка, не хоче ламати свого слова. Його і його оточення план — дістати в новому парламенті більшість і за її допомогою цілком легально і конституційно звалити і Веймарську конституцію, а може й самий парламент. Чи буде так?

Противники нової германської влади не складають єдиного фронту. Перший з них — католицький центр, дуже різнобарвна партія, веде середню, помірковану демократичну лінію, яку буде боронити й надалі, але з якої може де-чим і поступитися. Він мабуть більш-менш заховає свою парламентську силу і у новому рейхстазі. Війна новою владою проголошена соціал-демократам, а особливо комуністам. Обидві групи це відчувають і, як здається, готові утворити на цей раз спільний фронт. Принаймні з боку соціал-демократів головніші лідери в публічних заявах виявили вже свою охоту йти на нових виборах рука в руку з комуністами. Комуністи на цю пропозицію ще не відповіли, мабуть чекають певних інструкцій од своїх московських панів, без яких вони такого кроку зробити не посміють. У минулому парламенті ці дві партії разом мали приблизно таку саму силу, як одні гаєнкрейцери. Чи втримають вони її в новому парламенті? Тоді — звичном на парламентських важких знов таки був би католицький центр. Але можна припускати, що такий спільний виступ комуністів і соціал-демократів не послужив би їм обом доброї служби, особливо — соціал-демократам. В житті цих останніх це був би, крім того, новий факт, який зловив би цілу їх після-воєнну політичну лінію і дав би свої неоглядні наслід-

ки що-до майбутнього не лише германської, але й усієї європейської соціал-демократії.

Як поведе нова компромісова влада Гітлера германську політику, на сьогодні ще остаточно не видно. Може тому, що вся увага її, цілком природно, зосереджена зараз на виборах. Виявилися поки-що лише суворі, начеб-то планомірні натиски на комуністичні організації, але й вони сталися так швидко може як раз тому, що продикувані виборними моментами. Одно лише можна сказати й тепер. Як здається, того, чого найбільше в Європі боялися з приходом до влади Гітлера, а саме цивільної війни — в Германії, мабуть, таки не буде. Гаєнкрейцери її не почнуть, бо вона їм уже не потрібна. Комуністи на неї не мають відповідної сили, а соціал-демократи, простоявши десяток літ біля державної справи, начеб-то цілком втратили риси бойової активності, яких, що правда, у германської соціал-демократії й раніше ніколи багато не було. Германський народ, коли Гітлер та його компаніони переможуть, законопослушно прийме і оту, поки-що неясну, третю імперію. Але все те точно означитися лише після 5 березня, день, коли призначено загальні вибори до рейхстагу.

Міжнародна політика Германії? Наївно було б гадати, що Гітлер, взявши до рук своїх владу, так таки зразу-ж і почне виконувати численні обіцянки, які він давав у своїх агітаційних промовах та серед яких значилося, наприклад, таке:

Першою нашою метою буде приступити до знищення Франції. Для цієї війни, крім звичайного війська, ми матимемо в своєму розпорядженні наші ударні загони а тако-ж і загони Сталевого Шолому. Війна та скінчиться дуже швидко. Франція дістане від нас knock-out *) раз і назавжди.

Охота у Гітлера та де-в кого з його компаніонів до цього може таки й є, але од слова до діла в таких випадках дуже далека дистанція. А крім того серед членів нового кбінету маються й люде, які охотніше замість війни склали б з тою самою Францією оборонний, а то й наступний союз, який став би командним гегемоном цілої континентальної Європи. На якій з цих ліній стане нова германська влада, гадати ще рано. Але один із нових міністрів (Зельдт з Сталевого Шолому) встиг уже, однак, неначеб-то дати провідну вказівку що-до цього. У своєму інтерв'ю до віденської преси він висловився, що Германія, мовляв, не матиме сна ні одпочинку, аж до того часу, поки не оджене від себе двох вампірів, що ссуть її кров, — Москву і Версаль. Тим неначеб-то зв'язано до купи найголовніші на сьогодні питання європейського міжнародного дня, а саме: погром большевизму і ревізія мирових договорів. Як це могло б статися, якими шляхами піти, — про це пізніше, коли влясяться умови і надійде для того час.

Observer.

З широкого світу

— В Букарешті викрито на центральному телеграфі велику большевицьку шпигунську організацію.

— На ірландських виборах партія незалежників де-Валери одержала перемогу, діставши 68 голосів проти 41, які дістав Косгрев, сторонник єдності з Англією.

— Сербський уряд перевів арешти словенських лідерів.

— На 3-ій сесії ЦІК'а СРСР голова українського ЦІК'а Петровський виступив з промовою проти діяльності української еміграції закордоном і з пропозицією совітському урядові зробити представлення в цій справі англійському, німецькому й польському урядам.

— В 1932 році виїхало з Франції 300.000 робітників-чужинців.

*) Удар у підбороддя.

Хроніка.

3 життя укр. еміграції.

У Франції

— Засідання Генеральної Ради Союзу У. Е. О. у Франції, разом з Ревізійною Комісією, відбулося 1 лютого с. р.

Заслухано було звіти про життя громад в Труа, Ліоні, Греноблі, Канах, Шалеті, Крезі і Віляр.

Прийнято до відома перевибори ради Громади в Оден-ле-Тіші, а тако-ж лист Управи Т-ва б. Вояків Армії УНР у Франції в справі організаційного життя в Оден-ле-Тіші. Далі заслухано було звіти п. Косенка про перебування 22 січня с. р. в Оден-ле-Тіші, і п. Никитюна про перебування 15 січня с. р. в Шалеті. Затверджено звіт скарбниці за січень місяць с. р. Детально обговорено церковну справу.

— Вистава «Наталки Полтавки» в Оден-ле-Тіші. 22 січня с. р. в місцевому Оден-ле-Тішському театрі, силами трупи Оден-ле-Тішської Громади було виставлено «Наталку Полтавку». Стара і вічно нова п'єса, що викликала до життя цілий український народний театр і дала йому суто-національний напрям, і сьогодні, як і вчора, простими сценичними ефектами викликає у слухачів-українців таку глибоку емоцію. Дивитися і, хоч в декораціях не вбачаєте нічого полтавського, ясно бачите широкий шлях, білі хати, Ворсклу і нашу прозору поетичну широчінь. Напевно й артисти переживали це саме духове перенесення, бо в невіддільних сценичних умовах загалом грали так, як грають, коли дійсно зливаються з роллю. Всі артисти без виключення цілком тримали ансамбль і сценичний, і

співочий. Ті малі дефекти, які траплялися в грі, як, напр., зупинки через недочування суфльора, або де-яка одноманітність в рухах були настільки мінімальними, що помічалися лише при дуже уважному слідкуванні.

Є дуже втішним, що наша еміграція ставиться з такою любов'ю до свого театру, розуміє його вагу та підтримує його культ в найгірших умовах свого існування, та що за допомогою цього живого мистецтва підіймає себе духово і творить цінності для майбутнього.

Наталку грала пані Марія Винницька зовсім вільно і натурально, даючи добру передачу типу дівчини прямої й широї, якою є по замислу п'єси Наталка Полтавка. Голос артистка має сильний і приємний та володіє ним легко.

Терпелиха, яку грала пані Упиренкова, була цілком на місці. Пані Упиренкова зробила все, щоб показати, що по завданню п'єси підлягає сильному характерові Наталки.

Так само дуже добре були проведені і чоловічі ролі. Бездоганно грав п. Упиренко виборного. Як вилитий був возний, якого грав п. Кузь. Прекрасно і сценично, і вокально виступали в своїх трудних ролях панове Микола й Борис Винницькі. З останнього не аби-який Петро, бо грає він вельми натурально, а до того має рідко приємний високий голос, що й на крайніх верхах звучить вільно й без напруження.

Треба було б, однак трупи звернути більше уваги на гуртовий спів, який при малій кількості співаків вимагає не сили, а акцентування, досконалого виконання та дикції.

З приємністю треба ще відмітити, що артисти були прекрасно заґримовані.

Будемо вдячними артистам трупи та її організаторам за те, що й на чужині, в злиднях, в глухій провінції ми бачимо наш театр, бадьорий і повний сили.

— **З життя Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі.** В місяці січні до Бібліотеки поступили: від п. М. Шумицького (Париж) — 1 кн., від NN з Женеви — 2 чч. франц. газети з українкою, ред. «Тризуба» — 4 кн. й 4 світлини, інж. Ю. Яковлева (Бельгія) — 1 ч. журн., п. Л. Янушевича (Прага) дві світлини, Наук. Інституту в Варшаві—три кн., М. Забіли — 2 кн. та 18 чч. газет з України, Є. Онацького з Риму — 1 кн. і 1 ч. журн., В. К. Прокоповича — 6 кн. і 22 чч. журн., І. Косенка — 2 кн., пп. Малашка й Поліщука — 1 альбом, від п. З. Безуглого — 26 більших і менших світлин, п. П. Черкаського — 2 світлини. Від пані Б. Мерінг (Париж) Б-ка дістала 37 книг та 26 чч. журналів, все це революційні видання укр. та рос. мовами, тепер дуже рідкі. Військове Т-во у Франції передало стрічку від вінка, покладеного на могилу С. Петлюри учасниками з'їзду Т-ва.

Грошеві датки, крім зазначених уже раніш, що поступили замість різдвян. і новорічних поздоровлень, надійшли: від NN з Шарлеруа — 20 фр., І. Косяца — 3 фр., інж. Момота — 20 фр., Громади в Шалеті — 50 фр., Укр. Клубу «Рідна Хата» в Рівному — 57.60 фр., М. Забіли на лист ч. 451 — 25 фр., проф. А. Яковлева — 100 фр., Укр. Центр. Комітету в Польщі — 134.15 фр. (а саме: Відділ в Сосновці — 26,50 золот., Відділ в Хшанові — 8, п. Гнойвий — 2 зол., та різні особи — 10.45), редакції «Тризуба» на купівлю меблів — 250 фр., д-ра Велигодського з Каміня Коширського на Волині, збірка на лист ч. 332 — 86.40 фр., пп. М. Гмирі та С. Кремія по 10 фр. на опал помешкання, П. Бобра — 1 відс. з заробітку за минулий рік — 68 фр. та від Спілки Інженерів і Техніків Українців-Емігрантів у Польщі, згідно ухвали з'їзду з дня 8 січня с. р., — 25 золотих.

Всім жертводавцям та прихильникам Рада Бібліотеки висловлює свою глибоку вдячність.

— **З життя Товариства б. Вояків Армії УНР у Франції.** В кінці березня місяця с. р. на хуторі Товариства відбудеться посадка овочевих дерев. Управа прохає осіб, що бажали б мати своє дерево, повідомити її не пізніше 15 березня. Ціна дерева від 25 до 30 фр.

У Польщі

— **Свято 22 січня у Варшаві.** 22 січня с. р. в однім з найбільших саль Варшави — сали Товариства Техніків — відбулася урочиста академія, організована заходами Українського Центрального Комітету у Польщі, присвячена 15-ій річниці проголошення державної незалежності Української Народньої Республіки.

Салю заповнило місцеве українське громадянство та численні представники інших народів — польського та народів, які входять до «Прометею».

Академію було розпочато співом молитви «Боже, великий, єдиний...» Українським Національним Хором ім. М. Лисенка, яку присутні вислухали стоючи. Замовкли акорди молитви і на трибуну виходить голова УЦК п. М. Ковальський, який у своїй промові підкреслює значіння для українського народу цього великого політичного акту в історії України. Дає від далі загальний перегляд подій і випадків, а тако-ж і досягнень як українського народу, так і української еміграції, які вписало на сторінки української історії минуле п'ятнадцятиліття.

Досить докладно зупиняється промовець на положенні українського народу під московською окупацією та на централістичній політиці большевицької влади. Приспішена колективізація, продовольча криза, незадоволення мас і причини, з яких вони впливають, тяжке положення різних поневолених народів під большевицьким панованням, безоглядна гра-

біжницька експлоатація господарства України—це головні етапи промови п. М. Ковальського, це ті головні моменти, що спричиняються й до політичної кризи совітів.

В цій боротьбі, однак, український народ пройшов добру школу політичного вироблення й національного освідомлення. Нешира політика так званої «українізації», тисячі вагонів хліба, що вивозяться на північ, не дивлячися на продовольчу кризу на Україні, та багато інших красномовних моментів, узятих з різних ділянок політичного й господарського життя України, на яких зупиняється промовець у своєму докладі, не могли не відкрити очей широким українським масам на неширу, згубну для України, централістичну політику чужої московської влади, що й викликає далі ставлення рішучого опору совітській політиці на Україні.

Докладчик переходить далі до сучасного положення української еміграції та її праці. Тут згадує він, між іншим, і те, що сучасна еміграція не є першою українською еміграцією, згадує часи Пилипа Орлика і стверджує, що положення сучасної політичної української еміграції є значно ліпше: тоді ворог міцнішав, тепер йде він до свого упадку. Докладчик констатує далі, що п'ятнадцятиліття проголошення незалежності України застав українську еміграцію при творчій праці во ім'я здійснення відвічних прагнень українського народу, праці, повній незломної віри в їх здійснення

Закінчуючи свій доклад, п. М. Ковальський пропонує присутнім на урочистості вшанувати вставанням пам'ять усіх тих, що полягли в боротьбі за державну незалежність України, героїв Крут, Базару, пам'ять Головного Отамана С. Петлюри, що на найвищому державному пості поляг за здійснення того-ж ідеалу...

По салі несеться сумна мелодія «Прометею». Далі на трибуну виходить п. В. Краснопільський. Він пригадує момент проголошення IV Універсалу і докладно зупи-

няється на тих передумовах, які стояли на перешкоді до реалізації висловленої в ньому волі українського народу до вільного і незалежного державного життя.

В красномовній і багаторій промові п. Краснопільський докладно зупиняється на багатьох моментах як дореволюційних часів, коли здавалося, що ворог своїми майже 300-літніми невсипучими й всебічними заходами вже остаточно переміг ідеї Мазепи і вже назавжди із світових мап стер ім'я України, — так і на часах післяреволюційних, коли український народ пішов в авангарді народів, що поставили собі за ціль визволення з московської в'язниці.

Докладно зупиняється далі промовець і на тих передумовах, що стояли на перешкоді до зміцнення й закріплення здобутої державної незалежності України, і переходить до нинішніх часів, коли все навкруги, — і тут, і там, — коли ціле життя як українського народу, так і української еміграції проходить під гаслом 22-го січня, під гаслом довершення недовершеного, здобуття державної незалежності, прагнення до якої було урочисто заманіфестовано у великому історичному акті 22 січня 1918 року.

Академію було закрито низкою пісень, підібраних відповідно до моменту, і співом українського національного гімну.

І. Л.

— Пам'яті героїв Крут і Базару. 28 січня с. р. в салі Східного Інституту у Варшаві відбулася, організована корпорацією «Запорожжя», урочиста академія, присвячена пам'яті героїв Крут і Базару.

Академію відкрив вступним словом кошовий корпорації п. С. Кіричок, в якому він коротко, але образно торкнувся як трагічного бою під Крутами, так і трагічної події під Базаром — цих двох таких яскравих моментів на тлі нашої визвольної боротьби, а разом з тим таких трагічних і кривавих.

Початок і кінець...

Крути, що святою кров'ю юнаків розпочали нашу збройну бо-

ротьбу після проголошення ІV Універсалу, і Базар, що мученицькою смертю 359-ти її закінчив.

Залишили вони по собі святи могили, так близькі й дорогі серцеві кожного українця-патріота, могили, над якими в будучині стануть величаві пам'ятники, що прийдешнім поколінням будуть нагадувати, як треба любити батьківщину, що будуть їм місцем гартування вояцького духу і свячення українських мечів у хвилинах небезпеки батьківщини.

Але не тільки могили... Залишили вони по собі й заповіт, що вимагає від нас і від будучих поколінь бути гідними наслідниками тих, що в могилах цих спочивають...

«Коли ви вмирали вам дзвони не грали й ніхто не заплакав за вами...» — співає сумно хор після хвилини тиші, якою, стоячи, вшанували пам'ять героїв присутні. Несеться ця сумна мелодія по невеличкій салі, серце починає якось невиразно щеміти, смуток обіймається з гордістю, що належиш до нації, яка дала цих героїв. А зосереджені обличчя присутніх свідчать про те, що на салі панує дух Крут і Базару.

Думки знову несуться на Україну. На тлі чудової промови п. Г. Лазаревського виринають одні за другими моменти з нашої визвольної боротьби. Від Крут до Базару, аж до судового процесу СВУ і СУМ, аж до соловецької каторги включно.

І знову хор: — «Спіть, хлопці, спіть...» А далі дума при акомпаніменті бандури (вик. інж. М. Теліга), декламація — «Скорбна мати» Тичини (вик. інж. Є. Маланюк) та український національний гімн, яким академію й було закінчено.

Проїшла академія з надзвичайним успіхом.

В Чехословаччині.

— День 22 січня у Празі. В 15 річницю проголошення самостійности та 14-ту — злуки українських земель було відсвятковано Укр. Респ.-Демокр. Клубом разом з Укр. Об'єднанням улаштованням урочистої академії,

яку відвідали, крім української публіки, ще й представники від білоруських та грузинських організацій. Рефератів на академії було прочитано два: проф. А. Яковлів у викладі «4-ий Універсал» освітлив цю історичну подію з правного боку й розібрав значіння акту 22 січня 1919 р. — злуки двох рідних республік. Проф. М. Славінський в другому рефераті говорив про завдання української еміграції що-до здійснення ідеалів, поставлених українським народом двома великими історичними датами усамостійнення свого життя. Закінчилося свято співами «Ще не вмерла Україна». Підчас академії було зібрано на Український Дім у Празі 231 корону ч., які гроші було передано до каси Музею Визвольної Боротьби України.

Тому що Музей Визвольної Боротьби України проголосив день 22 січня днем Музею, грошіві збірки на будову Укр. Дому при Музеї були переведені в той день по багатьох місцях.

Українська молодь, організована в Союз Укр. Пластунів-Емігрантів (СУПЕ), святкувала день 22 січня зборами в Студентському Домі о 11 год. рано. Були промови з числа самих пластунів і серед них тако-ж промовляв комендант СУПЕ Є. Вировий про визвольні змагання України та про заповіти 22 січня в світлі ідеалів Пласту. При цьому було тако-ж переведено збірку на Українській Дім.

Окремо святкувала день 22 січня Академічна Громада, що об'єднує студентство переважно націоналістичного напрямку. Окремо тако-ж святкувалося це наше історичне свято й Товариством «Єдність», разом з Т-вом Укр. Інженерів у Празі та инш. т-вами, де виступав д-р Дольницький і в своєму рефераті доводив, що тільки злукою українських земель можна досягнути самостійности української держави.

N.

— На Українському Університеті (Ч. С. Р. Прага, П. Штепанська вул. 59) від 15 до 28 лютого с. р. відбу-

дуться на обох факультетах (філософичний і правничий) записи слухачів на літній семестр 1933 року.

Для запису в число звичайних слухачів потрібно предложити матуральне свідоцтво з латинською мовою. З матурою без латинської мови можна записатися надзвичайним слухачем, а іспит з латині скласти додатково при університеті.

Виклади на літньому семестрі розпочнуться 27 лютого.

— Український Республікансько-Демократичний Клуб у Празі розпочав свою діяльність в новому році улаштуванням традиційних різдвяних вечериць. Це одно свято без жадного ідейного підкладу, яке Клуб робить один раз на рік спеціально для розваги своїх членів та їх гостей. Хоч в який сумний час ми живемо, а все-ж душа вимагає якоїсь розваги, і люде забувши на годину свої матеріальні злидні, про загрозу безробіття, що стоїть перед кожним, заплющивши очі на страшні картини, що стоять в уяві кожного свідомого українця при думці про голод на Україні, — прийшли на різдвяні вечерниці до Українського Клубу, щоб зустрітися з приятелями, побавитися танцями, покоштувати українських страв з власного різдвяного буфету.

Цікаво було тако-ж послухати вірші поета О. Олеся, які читала пані Г. Тетеревятникова-Лашенко. Це були чудові вірші з нової книжки О. Олеся, яка нині вийшла у світ у трохи скаліченому виді й мається в продажу як по книгарнях, так і у самого автора.

На прибуток від буфету, який на цих вечерницях улаштовував Укр. Жіночий Союз, зроблено внесок до Музею Визвольної Боротьби України на будову Українського Дому у Празі, а решта грошей пішла на висилку теплих річей на Підкарпаття, де панують такі злидні, що навіть зібраний серед еміграції старий одяг являється там великою допомогою, без якої діти часто не можуть відвідувати школи.

З. М.

В Румунії.

— З життя Української Громади в Пятра-Нямц. Невелику, але добре організовану та міцну духом Українську Громаду в Пятра-Нямц відвідав 8 січня с. р. член Українського Громадсько-Допомогового Комітету в Румунії полк. Порохівський.

На зборах Громади полк. Порохівський зробив доклад про перелік 2-ої конференції української еміграції, про діяльність Головної Еміграційної Ради та про життя української еміграції по інших країнах.

Загальні збори Громади постановили висловити подяку президі Г. Е. Р. та послати подяку і привітання Панові Головному Отаманові А. Лівичькому та п. ген. Сальському, військовому міністрові УНР. На зборах було порушено тако-ж питання організаційного характеру, зв'язку та справу безробіття.

Після зборів було влаштовано спільний обід, під час якого було піднято тости за Пана Головного Отамана, уряд УНР, військового міністра УНР, за українську армію та за український народ.

Після обіду полк. Порохівський зробив звіт про становище на Україні та намалював становище селянства й робітництва під большевицькою московською окупацією.

Увечері, після сердечного прощання, полк. Порохівський та троє бувших з ним вояків — членів Української Громади в Банеу, від'їхали, залишивши у громадян почуття єдності їх із всією, сильною духом, організованою українською еміграцією.

В Болгарії

— Різдвяні світа у Варні. 6 січня с. р. Українське Культурно-Просвітнє Т-во «Тарас Шевченко» у Варні влаштувало спільну для своїх членів кутю, а 9 січня — ялинку для дітей членів та знайомих болгарських діячів — прихильників України.

На кутю українське жіноцтво приготувало різні традиційні українські страви, і зібралось на вечерю 25 осіб. Підчас вечері, яку влаштовано було за старими українськими звичаями, співами колядки та різні українські пісні.

Розійшлися громадяне пізно, задоволені з проведеного разом часу у спогадах про рідний край, та висловлюючи свою ширю подяку «дідові», якого було обрано на голову підчас святочної вечері.

Ялинку влаштував Жіночий Комітет при Товаристві. Ялинку було вбрано виключно білими іграшками, зірками й т. п., що робило вражіння снігу. Біля ялинки сяла велика зірка із срібних ниток, ілюмінована електричними лампками. Почалося свято співом «Рождество Твое» в супроводі філармонії, після чого було виконано цікавий програм. Особливу вагу звернула на себе 10-хвилинна Оля Юрицина декламацією «Учітєся, брати мої» та чудово виконаним гопаком; до того вбрана вона була в надзвичайно гарне українське національне вбрання. 8-хвилинна Олена Хмара дуже поважно продекламувала «Обідрана по-над Дніпром сиротою плаче». Маруся Голдобина, вдягнута українським хлопцем, мистецьки затанцювала гопак, а потім — у кавказькому одязі — лезгінку. Але більше всього припав присутнім до серця живий образ «Мати з дитиною» — пані Д. Бондарева з Оленою Юрициною в мальовничих національних убраннях.

Усім 30 дітям було роздано жовтоблакитні торбинки з цукерками, горіхами, мандаринами та инш., а дітям членів ще й подарунки від членків Товариства. Розходились всі під вражіннями мило проведеного часу в рідному оточенні.

Товариство висловлює ширю подяку паням С. Німцевій, Д. Бондаревій, А. Голдобиній, В. Стефаниковій, Л. Крижанівській та Л. Юрициній, що не дивлячися на скрутне становище, поклали багато зусиль та праці для влаштування ялинки, а тако-ж пп. А. Гомбергові, В. Даневичеві, Н. Муродіанові та В. Голдобиніві за зроблені пожертви. Товариство рів-

но-ж дякує всім, що спричинилися до успіху свята.

В Німеччині.

— В Українськiм Науковiм Інститутi в Берліні 3 лютого с. р. відбувся доклад українською мовою проф. Роберта Лісовського на тему «Г. Нарбут, як графік».

Лекція у Парижі про молдавський рух.

5 лютого с. р. в редакції журналу «Прометей» в Парижі відбулася лекція п. Смошини про молдавський рух, його значіння та політичні аспірації.

Докладчик, подавши історичні дані про те, звідки на Україні взялися молдаване, якою була їх історична доля та національний розвиток перед революцією 1917 року, звернув головну увагу на характеристику того большевицького утвору, який називається Молдавською автономною сов. республікою. Висновки докладчик робить самі негативні. Молдавську республіку створено большевиками не для того, щоб дійсно дати молдаванам якісь національні права, але для поглиблення комуністичної пропаганди, для провокації як українського національного руху, так і Румунської держави, та для улегшення собі підступу для господарської руїни молдавського населення.

Молдаване, — каже докладчик, — добре зрозуміли всю провокаційну потворність большевицької видумки, і біжать тепер тисячами через Дністер до Румунії. Цією обставиною характеризується все — від добра не побіжиш...

Які-ж лишаються для молдаван на Україні перспективи? — запитує докладчик, і відповідає на це так. За Богдана Хмельницького молдаване у війську і обороні спільної землі були рівноправні, так само за революції 1917 року молдаване були в повному контакті з українцями. Отже, і в будучині завданням для молдаван на Україні мусить бути дістання меншинні права, які належать тепер

меншостям в кожній культурній державі, і працювати над створенням сильної Української і демократичної республіки, яка не буде провокувати Румунії і яка буде досить сильною, щоб захистити себе і всі меншості проти жорстокого московського імперіялізму.

Після різних запитань присутніх на лекції і пояснень п. Смошини, присутній на лекції український представник п. Косенко дякував докладчикові за висловлені симпатичні ідеї і запевнив його, що Україна не відступить од своєї традиції бути в перших рядах у боротьбі за права всіх поневолених Московщиною наро-

дів, і що коли наступлять нормальні умови, вона зреалізує свої найкращі наміри, докази яких вона дала навіть за найтяжчих часів свого існування, під час недавно минулого періоду своєї національної боротьби.

Дякував п. Смошині тако-ж голова зборів редактор «Прометея» п. Івазава, підкресливши, що невмируща ідея «Прометея» захоплює всі поневолені Москвою народи, і запевнив докладчика у повному співчутті всіх об'єднаних у «Прометей» народів до страждань молдавського народу під большевиками, та прохав це співчуття передати Молдавському Комітетові.

Нові книжки й журнали.

— Розбудова Нації, ч. 11-12. 1932. Містить статтю інж. Органського «Де-кільки думок про капіталізм і сучасну кризу», замітку «Чия це провокація?» (відносно брошури Петришина «Будують чи руйнують?») і т. п. Звертає на себе увагу своєю плутаністю замітка «Сретичні думки», автор яких твердить, що покатоличення Галичини було на користь національному рухові, а православність Великої України на велику шкоду національній свідомості Наддніпрянщини.

— Michel Dragomanov. (1841-1895). Colonel Léon Lamouche, Sofia, 1932. Відбиток лекції, читаної в Парижі в Cercle d'Etudes Ukrainiennes. Брошура є видатним вкладом в літературу про Драгоманова і доказом того, оскільки тонко й науково можуть прихильні українцям чужинські кола трактувати найтяжчі проблеми української історії і політики, коли звільняються від традиційного ненаукового москвофільського намулу.

— Вістник, ч. 2. Лютий, 1933. Містить спомини Степана Смаль-Стоцького «Немолів», статтю І. Федорович-Малицької про «Виставу УТПМ у Львові», статтю Д. Донцова «Партія чи орден», статтю Devius'a «Галицькі перспективи» й т. ин.

Зміст.

Париж, неділя 12 лютого 1933 року — ст. 1. Б. Іваницький. П'ятирічка і ліси України — ст. 2. Борис Лазаревський. Шматочки минулого, XII — ст. 10. Спадщина Російської імперії і визволення пригноблених народів — ст. 13. Х. Цікаві цифри — ст. 21. O b s e r v a t o r. З міжнародного життя — ст. 22. З широкого світу — ст. 24. Хроніка. З життя української еміграції: У Франції — ст. 25. У Польщі — ст. 26. У Чехословаччині — ст. 28. У Румунії — ст. 29. У Болгарії — ст. 29. У Німеччині — ст. 30. Лекція у Парижі про молдавський рух — ст. 30. Нові книжки й журнали — ст. 31.

Українська Бібліотека ім. С. Петлюри в Парижі

41 rue de La Tour d'Auvergne Paris 9

відкрита в середу : 6—9, в суботу : 4—9 і в неділю : 1—5 г.

В Бібліотеці можна набувати:

Збірник пам'яти Симона Петлюри. Видання Міжорганізаційного Комітету в Празі. Ціна 25 фр. з пересилкою у Франції.

Шевченко. Кобзарь. В редакції проф. В. Сімовича. Ціна 25 фр. без пер.

Смаль-Стоцький Ст. Шевченко — співець самостійної України — 2 фр.

Doroshenko: — Chevchenko — le poète national de l'Ukraine — 5 фр.

E. Evain — Le problème de l'indépendance de l'Ukraine et la France — 10 фр.

Омельянович-Павленко: Україно-польська війна 1918-19. Ц. 15 фр.

Бочковський О. І. Т. Г. Масарик — Національна проблема та українське питання — Ц. (без перес.) 19 фр. і на кращому папері 34 фр.

Малаңюк Ев. — Земля й Залізо. Поезії. Ц. 10 фр.

За Державність. Збірник 3-й Воєнно-Історич. Т-ва. Ц. 18 фр.

Шульгин О. — Державність чи Гайдамаччина. Ц. 3 фр.

Соловецька каторга (Документи). За редакцією Л. Чикаленка. Ц. 5 фр.

Календарі на рік 1933: Червона Калина — 11 фр.

Дніпро — 10 фр. — без пересилки.

Рідне військо — українським дітям. Постаті казаків до витинання. Ц. 2 фр. аркуш.

Портрети С. Петлюри та Т. Шевченка по 1.50 фр.

Відзнаки-тризуби по ціні 4 і 8 фр.

Колекції україн. поштов. значків (19 різних). Ц. 3 фр.

Папір і конверти з тризубом 10 шт. — 6 фр.

Українські наліпки-тризуби. Ц. за 1 пакет 10 шт. — 1 фр.

Малюнки у фарбах по 5 фр.: Реліна — Запорожці, і Куїнджі — Українська Ніч.

Листівки : могили С. Петлюри, Бібліотеки його імені, читальні та Музею при Б-ці. Ціна 1 фр. ціла серія — 6 листівок 5 фр. без пер.

Звертатись до бібліотекаря :

Mr. I. Rudicev. 41 rue de La Tour d'Auvergne, Paris 9.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V
Tél. Danton 86-93.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує — Комітет.

Адміністратор : Іл. Косенко

Le Gérant : M-me Perdrizet.